

Voorwoord

CARLOS ALBERTO MONTANER

Net als een matroesjka – zo'n houten poppetje waarbinnen andere poppetjes zitten – bevatten deze memoires verschillende verhalen met daarin andere verhalen en nieuwe, verrassende feiten, onder meer over onbekende minnaressen en kinderen van Fidel. Niettemin is voor Juanita de eerste doelstelling van dit boek het eerherstel van haar familie. Zij verdedigt haar ouders en grootouders van moeders kant te vuur en te zwaard. Honderden keren is er gezegd en geschreven dat Ángel Castro Argiz, een Galicische emigrant in Cuba, vader van Juanita (en dus ook van Ramón, Fidel, Raúl, Angelita, Enma en Agustina, plus nog twee oudere kinderen uit een vorig huwelijk, Lidia en Pedro Emilio), een gewetenloze landeigenaar was die land en vee stal en zelfs arbeiders ombracht om hun dagloon niet te hoeven uitbetalen.

Juanita ontkent het met klem. Waar zijn de bewijzen? Waar zijn de officiële beschuldigingen en processen? In zo'n klein plaatsje als Birán in de provincie Oriente zouden zulke dingen niet kunnen gebeuren zonder juridische sporen of op zijn minst sporen in de kranten uit die tijd na te laten. Waarom heeft niemand die gevonden? Ze herinnert zich haar vader als een lieve, hardwerkende man, weliswaar ongeschoold, maar intelligent en met een intuïtieve gave voor zaken, waardoor hij zonder een cent op zak in Cuba aankwam en uiteindelijk een niet gering fortuin verzamelde dat hij gul met zijn gezin deelde. De vader die in haar herinnering leeft, was een ondernemer die begaan was met het welzijn van de landarbeiders op zijn *finca*, die hij een school, een telegraafkantoor en zelfs een bioscoop bezorgde, en die krediet kregen om eten te kopen en in andere behoeften te voorzien,

soms ongeacht de vraag of ze hun schulden wel konden afbetalen.

Zoals Juanita met veel overtuiging naar voren brengt, zijn over haar moeder ook harde, onjuiste dingen beweerd die Juanita als een belediging aan haar eigen adres voelt. Lina Ruz was geen dienstmeisje dat op dertienjarige leeftijd slachtoffer werd van kindermisbruik door Don Ángel. Ze was negentien toen de twee bij elkaar gingen wonen, en de zesentwintig jaar oudere Don Ángel was weliswaar de wettige echtgenoot van María Luisa Argota, maar ze leefden al lange tijd apart en zijn wettige vrouw leidde samen met hun twee kinderen een aangenaam leven in een ander dorp dankzij zijn financiële steun. Officieel was hij nog steeds haar echtgenoot.

Het is evenmin waar dat Lina Ruz van Turkse afkomst was (haar ouders hadden Spaanse voorouders) en Afro-Cubaanse *santería* bedreef – ze was een fervent katholiek – of dat haar zoon Raúl het product van overspel was. De opvallendste karaktertrekken van Lina waren gevoel voor humor, tederheid en solidariteit, en haar passie was om haar kinderen het onderwijs te geven dat zij nooit had kunnen volgen doordat ze in een arm gezin in een uithoek van Cuba was opgegroeid. Het was door haar vasthoudendheid – en haar man steunde haar daarin – dat de zeven kinderen naar de beste scholen in Cuba gingen en dat Fidel als advocaat afstudeerde, een eigen kantoor opende en in nieuwe, dure auto's reed in een tijd dat dit onder jonge Cubanen niet veel voorkwam.

De tweede doelstelling van dit boek is om een psychologisch portret te schetsen van haar beroemde broers Fidel en Raúl. Waarin ze op elkaar lijken (vrijwel nergens in) en waarin ze levensgroot van elkaar verschillen. In het boek wordt het heel duidelijk: Juanita houdt van Raúl en wijst Fidel af. De Raúl uit haar kindertijd, haar speelkameraadje, was een zorgzame jongen vol grappen die lief was voor zijn ouders en invoelend tegenover andere mensen. Juanita ontkent niet dat Raúl al op jonge leeftijd sympathiseerde met het communisme en evenmin dat hij soms verwerpelijk heeft gehandeld,

maar zijn strijdbaarheid en de harde hand waarmee hij het bevel voerde na de overwinning van de revolutie hebben hem nooit afgebracht van een duidelijke loyaliteit ten opzichte van zijn familie. Fidel daarentegen was altijd al egoïstisch en ongevoelig voor andermans leed. Toen Lina Ruz in 1963 op zevenenvijftigjarige leeftijd in het huis van Juanita aan een acuut hartinfarct overleed, was Raúl kapot en vroeg hij om met zijn moeder alleen gelaten te worden om met haar te kunnen praten en liefdevol haar hoofd te strelen. Kort daarna kwam Fidel aan met vragen en harde bevelen, zonder een traan te laten. De *Máximo Líder* kon niet huilen. Dergelijke verachtelijke tekenen van zwakte pasten niet bij historische helden. Juanita verbrak voor altijd de familieband met hem. Ze hield noch van de leider die hij vanbuiten was noch van de mens die hij vanbinnen was.

VAN SOLIDARITEIT NAAR ACTIEVE OPPOSITIE

Op het politieke vlak had de breuk ver voor de dood van Lina plaatsgevonden, want al in 1960 merkt Juanita dat haar broers de oorspronkelijke doelstellingen van de revolutie hebben afgezwakt en zich samen met Che Guevara – een figuur die zij verafschuwt vanwege zijn hooghartigheid, onverzorgde uiterlijk en wreedheid – opmaken om een communistische maatschappij naar Sovjetmodel op te bouwen, een manoeuvre die zij als de ergste vorm van verraad beschouwt. De honderden Cubanen die tijdens de strijd tegen Fulgencio Batista waren omgekomen, waren niet op zoek geweest naar een ellendig lot van dictatuur en gevangenschap.

Waarom besluit Juanita zich uiteindelijk tegen haar broers te keren? Omdat ze katholiek is en ze het vreselijk vindt dat Fidel en Raúl de religieuze scholen nationaliseren, zoals die van de ursulinen door wie zij met zoveel liefde is onderwezen. Omdat ze gelooft in een onafhankelijk geweten, en censuur en vervolging van ideologische tegenstanders afwijst. Omdat ze in de democratie gelooft en droomde over een po-

litiek pluriform land waar de grondwet van 1940 van kracht was, zoals haar broers in alle door hen tijdens de opstand ondertekende documenten hadden beloofd. Omdat zij, net als haar vader, de passie voelde van het ondernemerschap en al sinds haar tienerjaren bezig was met handel en zaken en niet graag zag dat het eerlijk met eigen zweet verdiende bezit werd verboden.

Maar er was meer. Vanaf de eerste minuut van de overwinning van de revolutie was Juanita getuige van vele wandaden en probeerde zij deze tegen te gaan door onschuldigen uit de gevangenis te halen en door waar ze kon te voorkomen dat mensen die geen misdaden hadden begaan, werden gefusilleerd. Haar activiteiten namen in aantal en frequentie toe naarmate de wandaden veelvuldiger voorkwamen. Doordat zij de bekendste van Fidels zussen was, benutte zij dit symbolische voordeel zo veel mogelijk om celdeuren te openen, achtervolgden te verplaatsen en hulpeloze mensen te helpen, totdat ze, als vanzelfsprekend, van slechts solidariteit met de slachtoffers overging op actief oppositie voeren tegen het regime.

Juist in die tijd, in de zomer van 1961, kort na de invasie in de Varkensbaai, doet een vriendin van Juanita haar een verrassend voorstel. Deze vriendin, Virginia, is de echtgenote van Vasco Leitão da Cunha, de Braziliaanse ambassadeur in Cuba en later minister van Buitenlandse Zaken van Brazilië. Dit voorstel is een van de grote onthullingen in dit boek.

Het was de tijd van de Koude Oorlog. De grenzeloze roekeloosheid van Fidel en Raúl had Cuba tot het middelpunt van de botsing tussen Washington en Moskou gemaakt, en de daaruit voortkomende crisis dreigde in oktober 1962 het land totaal te verwoesten. Op dat moment was duidelijk geworden dat Fidel en Raúl met hulp van de KGB bondgenoot van de Sovjet-Unie waren geworden om het totalitarisme in te voeren, en niets leek Juanita meer voor de hand te liggen dan zich aan de grote Amerikaanse buur te verbinden, het enige land in de wereld dat een strategie van containment had ontwikkeld tegenover de imperialistische kramp van de Sovjetcom-

munisten, die destijds hun zinnen hadden gezet op de wereldheerschappij.

BALLINGSCHAP OF GEVANGENIS

In 1964 hadden de Cubaanse geheime diensten Raúl Castro nauwkeurig geïnformeerd over veel van de activiteiten van zijn zus Juanita. Waarschijnlijk wisten ze niet alles, maar de voortdurende verplaatsingen van mensen en pakketten vanuit het pension dat Juanita in Havana dreef, waren hun niet ontgaan. Raúl was minister van Defensie. Hij kwam Juanita opzoeken en op een toon die afwisselend dreigend en liefdevol was, legde hij uit dat ze onmiddellijk met haar activiteiten moest stoppen. Juanita begreep dat ze het land moest verlaten. Dit was de laatste waarschuwing; ze stond op het punt gevangen te worden genomen. Dat Raúl haar nog niet in de gevangenis had gegooid en haar voorstelde een tijdje naar Mexico te gaan was omdat hij van haar hield, maar zijn broederlijke genegenheid hield op waar zijn verantwoordelijkheid als militair leider van het land begon. Fidel zou anders gehandeld hebben. Waarschijnlijk wist Fidel niet zoveel als Raúl.

Inderdaad vertrok Juanita uit Cuba, maar met het doel de strijd voort te zetten. In haar memoires noemt zij haar persconferentie in Mexico en haar publiekelijke afwijzing van het regime van Fidel zeer terecht een 'bominslag'. Ze vermijdt beledigende adjectieven, maar niet de inhoud: Fidel heeft de revolutie verraden en heeft een verwerpelijke tirannie gevestigd. De mensen die zich tegen hem verzetten zijn geen verbitterde Batista-aanhangers of bourgeois die hun bezittingen zijn kwijtgeraakt, maar studenten en boeren die in steden en in de guerrilla's van El Escambray vechten, zoals ze ook tegen de vroegere dictatuur hebben gevochten. Deze versie van de Cubaanse politieke realiteit kreeg uit de mond van Juanita een legitimiteit die tot dusver niet door de tegenstanders van het regime verworven was.

Haar verzet maakte haar niettemin niet populair onder veel van de ballingen, die niet in staat waren het enorme offer op waarde te schatten dat zij had gebracht door met haar machtige familie te breken om haar idealen te kunnen verdedigen. Voor hen woog de haat tegen Fidel en alle mensen om hem heen zwaarder, en zij dachten er geen moment aan dat Juanita op geen enkele manier verantwoordelijk was voor de excessen van de dictatuur en dat zij haar bloedband juist had gebruikt om slachtoffers te redden en democraten te beschermen die vochten om te voorkomen dat het totalitarisme zich consolideerde.

Voor dit bittere onbegrip van de kant van de ballingen week Juanita niet terug. Jarenlang sprak zij over de radio via een station in New York mensen in Cuba en de hele wereld toe, waarbij zij alles wat er op het eiland gebeurde, aan de kaak stelde. Ze richtte een stichting op om nieuw aangekomen ballingen te helpen – ze was altijd heel vrijgevig – en financierde zelfs mee aan de expeditie van Vicente Méndez, een heroïsche kapitein die in 1970 op Cuba landde om een guerrillabolwerk te vormen, maar die als een van de eersten in de strijd sneuvelde.

TWEE LAATSTE BOODSCHAPPEN

Het boek eindigt met twee opmerkelijke boodschappen. De ene appelleert voorzichtig aan het geweten van Raúl – ‘Muso’ zoals Juanita hem altijd noemde – met de bedoeling hem eraan te herinneren dat hij nog steeds de mogelijkheid heeft om de koers bij te stellen en een verandering op gang te brengen die een eind maakt aan de nachtmerrie van incompetentie, ellende en onderdrukking waaraan de Cubanen onderworpen zijn. De andere is een indrukwekkende lijst van leden van de familie Castro die gekozen hebben voor de ballingschap. Juanita was in 1964 de eerste, maar tegenwoordig wonen er buiten Cuba meer dan een dozijn heel kritische en gedesillusioneerde Castro’s – kinderen en kleinkinderen van haar broers

en zussen, ook van Fidel. Ook Juanita's familie leed uiteindelijk, net als de hele Cubaanse samenleving, onder de vreselijke gevolgen van de invoering van het communisme op het eiland.

Niemand kon ontsnappen aan deze ramp.

Madrid, 16 september 2009

Een ingeloste schuld

MARÍA ANTONIETA COLLINS

Ik heb Juanita Castro op dezelfde manier leren kennen als veel anderen in Miami die in de afgelopen dertig jaar behoefte hadden aan de adviezen en hulp van haar apotheek Mini Price. Daarbij werd ik als mens en als journalist ook nog gedreven door nieuwsgierigheid. Ik wilde meer weten over die vriendelijke, lieve en sterke vrouw, wier gevoelens niet af te lezen zijn van haar gezicht; mocht ze ooit tranen hebben gelaten, dan weet alleen Juanita zelf wanneer. Met het verstrijken van de jaren, en door de griepjes en migraineaanvallen waarvoor ik haar hulp nodig had en de gekke verhalen die ik vertelde – waar ze altijd om moest lachen – wist ik langzamerhand haar vertrouwen te winnen.

Het begon allemaal op een middag in 1997, toen ik samen met mijn vriendin Angélica (Angie) Artiles in Mini Price was en we Juanita tegenkwamen en merkten dat er iets aan de hand was. Angie, die Juanita al vóór mij kende, maakte zoals altijd een grapje. ‘Ach Juanita, het is Fidels schuld dat ik hier voorbehoedmiddelen moet halen... die bootvluchteling met wie ik getrouwd ben, wil geen condoom gebruiken omdat hij die in Cuba ook niet gebruikte... Dat is ook Fidels schuld!’

Tot onze verbazing bleef Juanita ernstig.

‘Wat is er?’ vroegen we.

‘Ik heb vandaag het nieuwste boek over Fidel gelezen, en het is echt een oneerlijk boek vol laster, want over onschuldige mensen zoals mijn ouders en grootouders die niets te maken hadden met wat er in Cuba is gebeurd, worden de ergste dingen verteld...’

‘Schrijf een boek met uw eigen verhaal,’ stelde ik voor.

‘Nee,’ zei ze meteen.

Ik kreeg nog twee keer hetzelfde antwoord, totdat ze mij twee jaar na dit gesprek, in mei 1999, tot mijn verrassing opbelde en simpelweg aankondigde: 'Ik heb besloten mijn memoires te schrijven... we beginnen aanstaande maandag.'

En we begonnen.

Een jaar lang draaide mijn leven om de enige voorwaarde die Juanita stelde: dat ik alles persoonlijk en in strikte vertrouwelijkheid op band opnam en op schrift zette. In december 1999 was het boek klaar en toen ze het las, was de catharsis zo groot dat ze eenvoudigweg besloot het boek niet te publiceren, maar voor onbepaalde tijd op te bergen.

Als journalist was dat voor mij een klap, maar als vriendin accepteerde ik het, en op Juanita's verzoek bestonden er maar twee kopieën van het manuscript: die van haar en die van mij, die goed werden bewaard. Tien jaar lang pakte ik het nu en dan op, bladerde ik erin en borg ik het weer op met een zorg als ging het om mijn eerste kindje, want het was niet alleen het eerste boek dat ik schreef, maar als verzwarende omstandigheid ging het ook nog eens om een verborgen gehouden kind.

Nooit had ik kunnen bedenken dat ik na die tien jaar nog eens de kans zou krijgen om samen met Juanita via haar memoires haar grote geheim bekend te maken.

Het ging om een uiterst gevoelige zaak die me de adem benam en me slapeloze nachten bezorgde toen ik erover schreef, hoewel ik het als verslaggeefster prachtig vond om zo'n ongehoofd verhaal als het hare te kunnen vertellen.

In 2009 besteedden Juanita en ik acht maanden aan het herschrijven van dit boek, want tien jaar later was niets meer hetzelfde: noch Cuba, noch Fidel, noch Raúl, noch zijzelf... en nog steeds droeg ze haar geheim met zich mee.

Juanita's memoires vormen dan ook de meest getrouwe en van dichtstbij genomen röntgenfoto die iemand van haar familie kon nemen, omdat ze het zelf allemaal heeft meegemaakt: een foto van haar moeder, haar vader, haar grootouders en van alle kinderen Castro Ruz, onder wie de twee beroemde, en de kinderen die hadden besloten niet beroemd te worden.

Op deze bladzijden staan de herinneringen aan een zesenzeventigjarig leven vol gelukkige en ongelukkige wederwaardigheden. Onopgesmukt zijn ze in dit boek te lezen.

Het is de geschiedenis die zij u en mij al lange tijd verschuldigd was... en met dit boek is deze schuld ingelost.

Miami, 16 september 2009